

# ژئوپارک پیشنهادی دماوند

دکتر سعیده فخاری

سرشناسه: فخاری، سعیده، ۱۳۵۴-  
عنوان و نام پدیدآور: ژئوپارک پیشنهادی دماوند/ سعیده فخاری.  
مشخصات نشر: قم: فرشتگان فردا، ۱۳۹۸.  
مشخصات ظاهری: ۲۶۳ ص.: مصور، جدول؛ ۲۲ × ۲۹ س.م.  
شابک ۹۷۸-۶۲۲-۶۶۱۰-۰۷-۰  
وضعیت فهرست‌نویسی: فیا  
موضوع: پارک‌های زمین‌شناختی — ایران — دماوند  
Geoparks -- Iran -- Damavand  
موضوع: گردشگری زمین‌شناختی — ایران — دماوند  
Geotourism -- Iran -- Damavand  
موضوع: گردشگری زیست محیطی — ایران — دماوند  
Ecotourism -- Iran -- Damavand  
رده‌بندی کنگره: ۵/۱۵۶G  
رده‌بندی دیویی: ۴۷۹/۳۳۸  
شماره کتابشناسی ملی: ۵۶۷۵۴۱۶



## ژئوپارک پیشنهادی دماوند

نویسنده: دکتر سعیده فخاری

ناشر: فرشتگان فردا

چاپخانه: مؤسسه بوستان کتاب

طراح جلد: فاطمه رحیمی

نوبت و سال چاپ: اول، ۹۹

شمارگان: ۲۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۶۱۰-۰۷-۰

تلفن مرکز پخش: ۰۲۱۷۶۳۳۲۷۳۰ - ۰۹۱۲۷۵۱۱۲۴۵

حق چاپ محفوظ

## پیشگفتار

ژئوپارک گستره‌ای است با مرزهای کاملاً آشکار و پهنه کافی که در برگیرنده چند پدیده زمین‌شناختی کمیاب و برجسته بوده و در آن گستره جاذبه‌های طبیعی، تاریخی و فرهنگی ارزشمند نیز یافت می‌شود. ایجاد ژئوپارک‌ها یکی از راه‌های دستیابی به توسعه پایدار و فقرزدایی در مناطق مختلف جهان است که رونق اقتصادی آن با استفاده از میراث طبیعی و فرهنگی در یک منطقه و از طریق توسعه گردشگری، آموزش و حفاظت تحقق می‌یابد. یکی از موارد میراث طبیعی مربوط به میراث ژئومورفولوژیک که امروزه از طریق صنعت توریسم در کنار سایر جاذبه‌های میراث زمین‌شناسی، قابلیت گردشگری پیدا کرده و تبدیل به اهرمی برای توسعه اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی شده، ژئومورفوتوریسم می‌باشد. در کشور ایران در سطح ناحیه‌ای، نواحی کوهستانی و مرتفع استان‌های مختلف کشور از سطح توسعه بسیار نازل‌تری نسبت به نواحی دشتگون کشور برخوردارند. این در حالی است که عمده پتانسیل‌های گردشگری نیز منطبق با همین نواحی است. بنابراین در صورت پویاسازی گردشگری و به‌ویژه ژئوپارک در این نواحی مستعد با توجه به ضریب انتشار بالا در صنعت گردشگری و اتصال نواحی و مناطق صنعتی به نواحی و مناطق روستایی و در نتیجه حرکت ثروت و جمعیت به سمت فضاهای محروم، امکان ارتقای سطح شاخص‌های مختلف توسعه و به تبع آن کاهش اختلاف ناحیه‌ای در کشور فراهم خواهد شد.

با توجه به پتانسیل‌های منطقه دماوند و به‌ویژه قله دماوند و لندفرم‌های اطراف آن هنوز در زمینه ژئوتوریسم و ژئوپارک مطالعات و تحقیقات مدونی صورت نگرفته است. اهداف اصلی این کتاب شناسایی قابلیت‌های ژئومورفوتوریسمی منطقه، تدوین و ارائه مدلی جهت ارزیابی ژئومورفوسایت‌ها و پیشنهاد ایجاد ژئوپارک دماوند است. این کتاب در چهار فصل تهیه و تنظیم شده و می‌تواند مورد استفاده رشته‌های جغرافیا، زمین‌شناسی، محیط زیست و تمام رشته‌هایی که با طبیعت سر و کار دارند، قرار گیرد.

امیدواریم این کتاب مورد استفاده محققین و کارشناسان قرار گرفته و در راستای افزایش دانش مدیریت مدیران و کارشناسان دستگاه‌های اجرایی کشور در حوزه گردشگری موجب خدمتی ناچیز در جهت اعتلای نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران گردد.

در پایان لازم می‌دانم از خوانندگان محترم جهت نقصان احتمالی آن پوزش خواسته و نقد و نظر صاحب نظران گرامی را به جان می‌پذیریم.

با آرزوی موفقیت روزافزون

سعیده فخاری

## فهرست مطالب

|    |                                      |
|----|--------------------------------------|
| ۲۳ | فصل اول: تعاریف و مفاهیم             |
| ۲۴ | مقدمه                                |
| ۲۸ | معرفی اجمالی ژئوپارک پیشنهادی دماوند |
| ۲۹ | توریسم (گردشگری)                     |
| ۳۰ | انواع گردشگری                        |
| ۳۰ | ۱- گردشگری فرهنگی                    |
| ۳۲ | گردشگری مذهبی                        |
| ۳۳ | گردشگری قومی (Ethnic Tourism)        |
| ۳۳ | ۲- گردشگری ورزشی (Sport Tourism)     |
| ۳۴ | ۳- گردشگری سلامت (Medical Tourism)   |
| ۳۶ | ۴- گردشگری سیاه (Dark Tourism)       |
| ۳۷ | ۵. گردشگری روستایی                   |
| ۴۱ | اثرات اقتصادی گردشگری                |
| ۴۲ | اثرات فرهنگی - اجتماعی گردشگری       |
| ۴۳ | اثرات اکولوژیک گردشگری               |
| ۴۴ | اکوتوریسم                            |
| ۴۴ | اکوتوریسم روستایی                    |
| ۴۵ | اکوتوریسم و اقتصاد                   |
| ۴۶ | ساز و کارهای پایداری اکوتوریسم       |
| ۴۷ | راههای کسب درآمد از اکوتوریسم        |

|    |                                             |
|----|---------------------------------------------|
| ۴۸ | ..... رتوتوريسم و رتومورفوتوريسم            |
| ۵۱ | ..... اجزا تشكيل دهنده قلمرو رتومورفوتوريسم |
| ۵۱ | ..... رتومورفوسايت                          |
| ۵۲ | ..... رتوتريل                               |
| ۵۳ | ..... بايودايورسييتي:                       |
| ۵۳ | ..... رتودايورسييتي                         |
| ۵۳ | ..... رتوكانزرويشن                          |
| ۵۴ | ..... رتومورفودايورسييتي                    |
| ۵۵ | ..... رتوپارك                               |
| ۵۸ | ..... تاريخچه رتوپارك                       |
| ۶۳ | ..... معرفي رتوپارك قشم                     |
| ۶۳ | ..... بام قشم                               |
| ۶۴ | ..... تنگه چاه كوه                          |
| ۶۵ | ..... دره ستاره‌ها                          |
| ۶۵ | ..... غار نمكي                              |
| ۶۶ | ..... پيش‌بيني آينده رتوپارك در ايران       |
| ۶۷ | ..... منابع رتوتوريسم ايران                 |
| ۶۸ | ..... اشكال كوهستاني                        |
| ۷۰ | ..... كانيون‌ها (دره‌هاي تنگ و باريك)       |
| ۷۰ | ..... زمين لغزش‌ها                          |
| ۷۰ | ..... اشكال آتشفشاني                        |
| ۷۱ | ..... جريان‌هاي گدازه‌اي                    |
| ۷۱ | ..... روده‌اي گدازه‌اي                      |

- منشورهای بازالتی ..... ۷۱
- کراتر ها ..... ۷۲
- روستاهای آتشفشانی ..... ۷۲
- اشکال آبی ..... ۷۳
- دریاچه ها ..... ۷۳
- آبشارها ..... ۷۴
- چشمه های آب گرم ..... ۷۴
- اشکال دیگر ..... ۷۵
- گل فشانه ها ..... ۷۵
- گنبدهای نمکی ..... ۷۶
- غارها ..... ۷۷
- چاله های فروریختگی ..... ۷۹
- کویرها و بیابانها ..... ۷۹
- دودکش جن (ستون های فرسایشی) ..... ۸۰
- ژئوپارک و حفاظت ..... ۸۰
- آثار طبیعی ملی ..... ۸۱
- پناهگاه های حیات وحش ..... ۸۱
- مناطق حفاظت شده ..... ۸۲
- اندوختگاه های بین المللی ..... ۸۲
- طبقه بندی ژئومورفوسایت ها ..... ۸۳
- ژئومورفوسایت های آذرین و دگرگونی ..... ۸۴
- پدیده های زمین ساخت ..... ۸۵
- پدیده های رسوبی ..... ۸۶

|          |                                                       |
|----------|-------------------------------------------------------|
| ۸۷.....  | پدیده‌های خاص ژئومورفولوژیکی.....                     |
| ۸۸.....  | پدیده‌های فرسایشی.....                                |
| ۸۹.....  | پدیده‌های زمین‌شناسی و ریخت‌شناسی فرهنگی.....         |
| ۹۰.....  | پیش‌بینی آینده ژئوتوریسم در جهان.....                 |
| ۹۱.....  | پیش‌بینی آینده ژئوتوریسم در ایران.....                |
| ۹۳.....  | توسعه پایدار.....                                     |
| ۹۵.....  | توسعه پایدار و ژئوتوریسم.....                         |
| ۹۶.....  | مدیریت و برنامه‌ریزی در فرایند توسعه‌ی ژئوتوریسم..... |
| ۹۹.....  | <b>فصل دوم: معرفی ویژگیهای طبیعی و انسانی.....</b>    |
| ۹۹.....  | دماوند.....                                           |
| ۱۰۰..... | مقدمه.....                                            |
| ۱۰۰..... | زمین‌شناسی.....                                       |
| ۱۰۱..... | زون شمالی - مرکزی:.....                               |
| ۱۰۱..... | زون جنوبی - مرکزی:.....                               |
| ۱۰۲..... | چینه‌شناسی.....                                       |
| ۱۰۲..... | پرکامبرین.....                                        |
| ۱۰۲..... | کامبرین.....                                          |
| ۱۰۲..... | سازند زایگون.....                                     |
| ۱۰۲..... | سازند لالون.....                                      |
| ۱۰۲..... | سازند میلا.....                                       |
| ۱۰۳..... | دونین.....                                            |
| ۱۰۳..... | سازند جیرود.....                                      |
| ۱۰۳..... | کربونیفر.....                                         |

|                                         |     |
|-----------------------------------------|-----|
| سازند مبارک .....                       | ۱۰۳ |
| پرمین .....                             | ۱۰۴ |
| واحد $P_d$ (سازند دورود) .....          | ۱۰۴ |
| واحد $P_r$ (سازند روته) .....           | ۱۰۴ |
| تریاس .....                             | ۱۰۴ |
| سازند الیکا .....                       | ۱۰۴ |
| ژوراسیک .....                           | ۱۰۴ |
| واحد (سازند شمشک، رسین - لیاس) .....    | ۱۰۴ |
| واحد (سازند دلیچای، دو گر Dogger) ..... | ۱۰۵ |
| سازند لار .....                         | ۱۰۵ |
| کرتاسه .....                            | ۱۰۶ |
| کرتاسه پیشین .....                      | ۱۰۶ |
| واحد (سازند تیز کوه، آپسین) .....       | ۱۰۶ |
| ائوسن .....                             | ۱۰۶ |
| سازند کرج .....                         | ۱۰۶ |
| ترشیری .....                            | ۱۰۶ |
| پالئوسن - ائوسن .....                   | ۱۰۶ |
| کواترنری .....                          | ۱۰۷ |
| رسوبات کواترنری .....                   | ۱۰۷ |
| ولکانیک‌های کواترنری .....              | ۱۰۷ |
| سنگ‌های پیروکلاستیک .....               | ۱۰۹ |
| سنگ‌های اپی کلاستیک .....               | ۱۰۹ |
| لرزه‌خیزی البرز .....                   | ۱۱۰ |

- ۱۱۱..... گسل‌های مهم منطقه
- ۱۱۱..... گسل مشاء - فشم
- ۱۱۱..... گسل بایجان
- ۱۱۱..... گسل اسک
- ۱۱۱..... گسل نوا
- ۱۱۱..... گسل سفید آب
- ۱۱۱..... گسل شاهان دشت
- ۱۱۲..... گسل ورارود
- ۱۱۲..... آب و هواشناسی
- ۱۱۳..... دما
- ۱۱۵..... تعداد روزهای یخبندان
- ۱۱۶..... رطوبت نسبی
- ۱۱۷..... بارش
- ۱۱۸..... منحنی آمبروترمیک
- ۱۱۸..... تیپ اقلیمی منطقه
- ۱۱۹..... روش دومارتن
- ۱۲۰..... باد
- ۱۲۱..... هیدرولوژی
- ۱۲۱..... رودخانه‌ها و حوضه‌های آبخیز
- ۱۲۱..... رودخانه هراز
- ۱۲۲..... رودخانه و حوضه آبریز دماوند
- ۱۲۴..... ژئومورفولوژی
- ۱۲۴..... لندفرم‌های ژئومورفولوژیکی منطقه

|          |                                                        |
|----------|--------------------------------------------------------|
| ۱۲۴..... | یخچال‌های طبیعی اطراف قله دماوند.....                  |
| ۱۲۵..... | الف: یخچال‌های شمالی و شمال شرق قله دماوند.....        |
| ۱۲۵..... | ب: یخچال‌های پراکنده و برفچالهای اطراف قله دماوند..... |
| ۱۲۶..... | آتشفشان دماوند.....                                    |
| ۱۲۷..... | آبشارها.....                                           |
| ۱۲۸..... | چشمه‌ها.....                                           |
| ۱۲۹..... | سدهای طبیعی و رسوبات دریاچه‌ای حاصل از آن.....         |
| ۱۳۱..... | سد لغزشی.....                                          |
| ۱۳۳..... | سدهای گدازه‌ای.....                                    |
| ۱۳۴..... | توپوگرافی.....                                         |
| ۱۳۴..... | طبقات ارتفاعی.....                                     |
| ۱۳۶..... | شیب و جهت شیب.....                                     |
| ۱۳۸..... | خاک و پوشش زمین.....                                   |
| ۱۴۰..... | شاخص اقلیم گردشگری.....                                |
| ۱۴۸..... | تحلیلی بر شاخص اقلیم گردشگری.....                      |
| ۱۴۹..... | حیات گیاهی و جانوری.....                               |
| ۱۴۹..... | پوشش گیاهی.....                                        |
| ۱۵۰..... | کما - گلپر - سیزا - گون.....                           |
| ۱۵۲..... | پوشش جانوری.....                                       |
| ۱۵۳..... | ویژگی‌های فرهنگی - اجتماعی.....                        |
| ۱۵۳..... | جمعیت.....                                             |
| ۱۵۶..... | تراکم جمعیت.....                                       |
| ۱۵۶..... | تراکم ناخالص جمعیت (نسبی).....                         |

|          |                                                         |
|----------|---------------------------------------------------------|
| ۱۵۷..... | تراکم زیستی (تراکم بیولوژیک).....                       |
| ۱۵۷..... | ساختمان یا ترکیب جمعیت .....                            |
| ۱۵۷..... | ترکیب جنسی .....                                        |
| ۱۵۸..... | ترکیب سنی جمعیت .....                                   |
| ۱۵۹..... | هرم سنی .....                                           |
| ۱۶۰..... | مهاجرت .....                                            |
| ۱۶۱..... | عوامل مؤثر بر مهاجرت .....                              |
| ۱۶۱..... | مهاجرت در استان مازندران .....                          |
| ۱۶۱..... | مهاجرت در استان تهران .....                             |
| ۱۶۲..... | آثار فرهنگی - تاریخی .....                              |
| ۱۶۳..... | گوش منطقه .....                                         |
| ۱۶۳..... | آداب و رسوم منطقه .....                                 |
| ۱۶۴..... | الف- مراسم جشن تیرگان .....                             |
| ۱۶۴..... | ب- مراسم ورف چال .....                                  |
| ۱۶۴..... | معرفی برخی از روستاها و شهرهای پیرامون قله دماوند ..... |
| ۱۶۵..... | الف- شهرینه .....                                       |
| ۱۶۵..... | ب- روستای آبگرم .....                                   |
| ۱۶۵..... | ج- روستای ناندال .....                                  |
| ۱۶۶..... | د- روستای حاجی دلا .....                                |
| ۱۶۷..... | فصل سوم: انواع مدل‌های ارزیابی ژئوپارک .....            |
| ۱۶۸..... | مقدمه .....                                             |
| ۱۶۸..... | داده‌ها .....                                           |
| ۱۶۹..... | مدل و مدل‌سازی .....                                    |

- تعریف مدل ..... ۱۶۹
- انواع مدل ..... ۱۶۹
- فرآیند مدل سازی ..... ۱۷۰
- مدل های ریاضی و آماری ..... ۱۷۰
- اشاره های مختصر بر مدل های موجود ..... ۱۷۰
- روش ایتالیایی ..... ۱۷۱
- روش اسپانیایی (Cantabria دانشگاه) ..... ۱۷۱
- روش اسپانیایی (Valladolid دانشگاه) ..... ۱۷۲
- روش Zouros (دانشگاه آتن) ..... ۱۷۳
- روش پرالونگ ..... ۱۷۴
- روش پرتغالی (Minho دانشگاه) ..... ۱۷۵
- روش سوئیسی (Lausanne دانشگاه) ..... ۱۷۶
- اجرای برخی مدلها در منطقه ..... ۱۷۷
- اجرای روش رینارد ..... ۱۷۷
- تحلیلی بر اجرای مدل رینارد در منطقه مورد مطالعه ..... ۱۸۰
- اجرای روش پرالونگ ..... ۱۸۰
- تحلیلی بر اجرای مدل پرالونگ ..... ۱۸۲
- اجرای روش تاپ سیس ..... ۱۸۲
- تحلیلی بر مدل تاپ سیس ..... ۱۸۴
- مقایسه ی بین مدل های اجرا شده ..... ۱۸۵
- تحلیلی بر روش های موجود (اروپایی) ..... ۱۸۵
- ارزیابی شبکه جهانی ژئوپارک ها ..... ۱۸۷
- تحلیلی بر روش ارزیابی یونسکو ..... ۱۸۷

|     |                                                                               |
|-----|-------------------------------------------------------------------------------|
| ۱۸۹ | فصل چهارم: معرفی مدل ارزیابی ژئوپارک پیشنهادی دماوند                          |
| ۱۹۰ | مقدمه                                                                         |
| ۱۹۰ | ابزارهای پژوهش                                                                |
| ۱۹۱ | روش‌ها و تکنیک‌های مورد استفاده در تحقیق                                      |
| ۱۹۱ | گام اول: بررسی ویژگی‌های منطقه                                                |
| ۱۹۱ | گام دوم: فهرست‌برداری از ژئومورفوسایت‌ها                                      |
| ۱۹۲ | گام سوم: ارزیابی ژئومورفوسایت‌های فهرست‌برداری شده                            |
| ۱۹۲ | روش تعیین شاخص‌ها جهت ارزیابی ژئومورفوسایت‌ها                                 |
| ۱۹۳ | الف: چارچوب ارزیابی براساس شبکه جهانی ژئوپارک‌های یونسکو                      |
| ۱۹۳ | زمین‌شناسی و چشم‌انداز                                                        |
| ۱۹۴ | مدیریت                                                                        |
| ۱۹۴ | توسعه اقتصادی                                                                 |
| ۱۹۴ | آموزش                                                                         |
| ۱۹۴ | حمایت و حفاظت                                                                 |
| ۱۹۵ | ژئوتوریسم و شبکه جهانی                                                        |
| ۱۹۵ | ب- چارچوب ارزیابی بر اساس ویژگی‌های ژئومورفولوژی، زمین‌شناختی و اجتماعی منطقه |
| ۱۹۵ | ج- چارچوب ارزیابی بر اساس ویژگی‌های روشهای موجود (کلاسیک)                     |
| ۱۹۵ | روش تعیین وزن شاخص‌ها جهت ارزیابی ژئومورفوسایت‌ها                             |
| ۱۹۶ | مطالعه مدل‌های تصمیم‌گیری با معیارهای چندگانه (MCDM)                          |
| ۱۹۸ | روش آنتروپی                                                                   |
| ۱۹۹ | روش VIKOR                                                                     |
| ۲۰۰ | مراحل روش ویکور                                                               |
| ۲۰۰ | تشکیل ماتریس تصمیم                                                            |

|                                                                |     |
|----------------------------------------------------------------|-----|
| بی مقیاس کردن ماتریس تصمیم                                     | ۲۰۰ |
| تعیین بردار وزن معیارها                                        | ۲۰۱ |
| تعیین بهترین و بدترین مقدار از میان مقادیر موجود برای هر معیار | ۲۰۱ |
| مرتب کردن گزینه‌ها براساس مقادیر $Q$ و $R$                     | ۲۰۲ |
| گام چهارم: استفاده از الگوریتم ژنتیک جهت مسیریابی ژئوتریل‌ها   | ۲۰۲ |
| تاریخچه و کاربردهای الگوریتم ژنتیک                             | ۲۰۲ |
| عملکرد کلی الگوریتم ژنتیک                                      | ۲۰۳ |
| الف- کدگذاری                                                   | ۲۰۴ |
| ۱- کدگذاری باینری                                              | ۲۰۴ |
| ۲- کدگذاری جایگشتی                                             | ۲۰۵ |
| ۳- کدگذاری مقداری                                              | ۲۰۵ |
| ب- جمعیت                                                       | ۲۰۵ |
| ج- تابع هدف                                                    | ۲۰۶ |
| د- عملگر انتخاب                                                | ۲۰۶ |
| ۱- مدل انتخاب تصادفی                                           | ۲۰۷ |
| ۲- مدل انتخاب چرخ رولت                                         | ۲۰۷ |
| ۳- مدل انتخاب رتبه‌بندی                                        | ۲۰۸ |
| ۴- مدل انتخاب نخبه‌گرایی                                       | ۲۰۸ |
| ز- عملگر ترکیب                                                 | ۲۰۸ |
| پ - عملگر جهش                                                  | ۲۰۹ |
| جهش تغییر انتقال                                               | ۲۱۰ |
| جهش جانشینی                                                    | ۲۱۱ |
| ث - معیار پایان الگوریتم                                       | ۲۱۱ |

|     |                                                          |
|-----|----------------------------------------------------------|
| ۲۱۵ | تحلیلی بر مدل پیشنهادی ژئوپارک‌ها                        |
| ۲۱۶ | معیار مدیریت                                             |
| ۲۱۷ | معیار حفاظت                                              |
| ۲۱۷ | معیار آموزش و یادگیری                                    |
| ۲۱۸ | معیار ارتباطات                                           |
| ۲۱۸ | معیار فرهنگی - اقتصادی                                   |
| ۲۱۹ | معیار ژئومورفوتوریسم                                     |
| ۲۲۱ | به‌دست آوردن اوزان نهایی شاخص‌ها                         |
| ۲۲۱ | اجرای روش آنترپی                                         |
| ۲۲۴ | اجرای مدل VIKOR                                          |
| ۲۲۹ | تحلیلی بر نتایج حاصل از اجرای مدل ویکور                  |
| ۲۳۰ | سیر پیشنهادی بهینه (ژئوتریل)                             |
| ۲۳۱ | مراحل اجرای الگوریتم ژنتیک                               |
| ۲۳۲ | مرحله اول: تولید جمعیت اولیه تصادفی                      |
| ۲۳۳ | مرحله دوم: ارزیابی شایستگی راه حل‌ها (کروموزوم‌ها)       |
| ۲۳۳ | مرحله سوم: انتخاب تعدادی کروموزوم به عنوان والد          |
| ۲۳۳ | مرحله چهارم: انجام عمل ترکیب (crossover) و ایجاد فرزندان |
| ۲۳۴ | مرحله پنجم: انجام عمل جهش روی فرزندان                    |
| ۲۳۵ | مرحله ششم: جایگزینی                                      |
| ۲۳۵ | مرحله هفتم: بررسی شرایط توقف                             |
| ۲۳۶ | نتایج حاصل از اجرای الگوریتم ژنتیک                       |
| ۲۴۲ | تحلیلی بر نقشه ژئوپارک پیشنهادی دماوند                   |
| ۲۴۵ | تحلیل و جمع‌بندی                                         |

۲۴۶ ..... پیشنهادات

۲۴۷ ..... منابع

www.Ketab.ir

## مقدمه‌ای بر کوه و شهر دماوند

ایران کشوری است نسبتاً بزرگ و کوه‌ها قسمت بزرگی از آن را پوشانده‌اند. از شرق تا غرب و از شمال تا جنوب آن در کمتر جایی، کوهی را در افقی نمی‌بینیم و این موهبتی است بزرگ. رشته کوه البرز در شمال با امتدادی شرقی - غربی و رشته کوه زاگرس در غرب با امتداد شمال غربی - جنوب شرقی.

دماوند، نام بلندترین قله رشته کوه‌های البرز و نیز نام شهری در ۲۵ کیلومتری جنوب این کوه است. دماوند، کوهی است برجسته و چشمگیر و آتشفشانی که بر قشری از کریستال (سنگ ماسه و سنگ) و مواد آهکی، چندین دوره متفاوت سر بلند کرده است.

مخروط دماوند، در مرکز رشته کوه‌های البرز، بارزترین فعالیت آتشفشان دوره کواترنر را نمایان می‌کند. یک کوه آتشفشانی مطبق و نیمه‌فعال است که عمدتاً در دوران چهارم زمین‌شناسی موسوم به دوران هولوسین تشکیل شده و اولین فوران آن حدود ۱,۷۸ میلیون سال قبل رخ داده است ولی حداکثر تعداد فوران آن طی ۶۰۰ هزار الی ۲۸۰ هزار سال قبل رخ داده است و عمر این کوه با استفاده از روش کربن ۱۴ حداقل ۳۸۵۰۰ سال تخمین زده شده است.

وجود چندین چشمه گوگردی و چشمه‌های آب گرم از شواهد نیمه‌فعال بودن این آتشفشان است. بیشترین و عمده‌ترین فعالیت آتشفشانی این کوه که باعث شکل‌گیری آن شده در حدود ۱۰۰۰۰ سال قبل روی داده است.

قطر دهانه این آتشفشان در حدود ۴۰۰ متر است که دریاچه‌ای از یخ آن را پوشانده است و دودخان‌هایی در اطراف آن وجود دارد. همچنین نشانه‌هایی از وجود دهانه‌های قدیمی و کاسه‌های آتشفشانی در پهلوه‌ای جنوبی و شمالی کوه ملاحظه می‌شود که قطر کاسه شمالی به ۹ کیلومتر می‌رسد.

دماوند به پهلوی در کارنامه اردشیر بابکان به صورت «دُنبَاوند» و در کتیبه‌های دوران ساسانی چون کتیبه شاپور اول در نقش رستم فارس و کتیبه نرسی در پایکولی، به صورت «دومباوند» و «دُنبَاوند»، در نامه تنسر، شهرستان‌های ایران، ایرانشهر و کتاب جغرافیای موسی خورنی، «دُمباوند» آمده که در واقع تغییر یافته نام پهلوی آن است.

این نام در منابع پارسی و عربی دوران اسلامی به صورت ضم دال «دُنبَاوند» و فتح دال «دُنبَاوند» و «دَبَاوند» آمده است. نام‌های دیگری که برای کوه دماوند در منابع دیگر آورده شده است عبارتند از:

## لواسان

به معنی «محل برآمدن و طلوع خورشید» (لواسان، همچنین نام حوزه‌ای شامل چند روستا در

شرق تهران است و کوه دماوند در شرق آن قرار دارد. بنابراین، لواسان محلی بوده که خورشید از پشت کوه دماوند در آن جا طلوع می‌کرده. این واژه را نخستین بار ناصر خسرو در سفرنامه خود استفاده کرده است.

### بیکنی (Bikni)

به معنی «کوه سنگ لاجورد» که بارها در متن‌های آشور نو آمده است. این پادشاهان ادعا کرده‌اند که «مادهای دوردست در کناره‌های کوه بیکنی» را تحت فرمانبرداری خود درآورده‌اند (یا حقی، ۱۳۵۷). نام‌های دیگری که در دوران باستان به آن اشاره شده عبارتند از: قلعه مونس، کوه یاسینوس و کارن.

کوه دماوند در سیزدهم تیرماه سال ۱۳۸۷ به عنوان نخستین اثر طبیعی ایران در فهرست آثار ملی ایران ثبت شد. همچنین کوه دماوند از سال ۱۳۸۱ به عنوان اثر طبیعی ملی در شمار مناطق چهارگانه ارزشمند از نظر حفاظت محیط زیست قرار گرفته است. ارتفاع قله دماوند، به نقل از درگاه ملی آمار ایران، فرازای این کوه ۵,۶۱۰ متر است؛ منابع دیگر، از جمله پایگاه ملی داده‌های علوم زمین ایران و وب‌گاه رصدخانه زمین ناسا، فرازای ۵,۶۷۰ متر و ۵,۶۷۱ متر را نیز برای قله این کوه ذکر کرده‌اند.

### شهر دماوند

دماوند یکی از کهن‌ترین شهرها و اولین شهرهای اسطوره‌ای در تاریخ روایی ایران است و در هر کجا که نام ضحاک و فریدون و کیومرث و منوچهر و... قهرمانان افسانه‌ای کیانی آمده، نام شهر دماوند هم ذکر شده است. سابقه تمدن در دماوند بر اساس شواهد باستان‌شناسی و بناهای تاریخی به زمان کیومرث، اولین پادشاه ایران باز می‌گردد (محمد بن جریر طبری، ترجمه: پاینده ۱۳۵۲).

نشانه حضور انسان‌هایی مربوط به ۱۴ الی ۱۸ هزار سال پیش در «قلعه عسگر» شهر «کیلان»، از توابع این شهرستان یافت شده است.

دماوند و اطراف آن به شماره ۵۶ در آثار ملی ایران در ۲۴ شهریور ۱۳۱۰ ثبت و همچنین به عنوان شهر نمونه گردشگری ایران نیز برگزیده شده است.

این شهر از رشد و توسعه قصبه دماوند به وجود آمده است که به خط مستقیم در فاصله ۲۵ کیلومتری جنوب شرقی کوه دماوند و ۷۴ کیلومتری شرق شهر تهران قرار دارد.

ارتفاع این شهر از سطح دریا ۱۹۶۰ متر و توسط چند رود مشروب می‌شود، یکی از مشرق که از دریاچه تار سرچشمه می‌گیرد و دیگری از شمال غربی که از مشا و تیزاب سرچشمه گرفته و پس از پیوستن به یکدیگر رود دماوند را تشکیل می‌دهند.

آرتور دو گوبینو، خاورشناس فرانسوی در خصوص دماوند می‌نویسد: دماوند، این بلده کوچک، مسلماً یکی از قدیمی‌ترین شهرهای دنیا است، اعم از این که آن را به جای «ورنه چهار گوش» بشناسیم یا یکی از بناهای قدیم‌ترین اعصار بدانیم، محل شک نیست که تاریخ تولد او در اعصار اولیه است.

دماوند در سال‌های نه چندان دور، شامل دو شهرستان دماوند و فیروزکوه بوده است که سپس فیروزکوه از این شهرستان جدا شد و اکنون دماوند، پنج شهر دماوند، رودهن، آبسرد، آبعلی و کیلان را زیر مجموعه خود دارد.

دماوند از گذرگاه امامزاده هاشم که راه ارتباطی تهران به آمل محسوب می‌شود تا مسیر ارتباطی تهران به فیروزکوه و ساری واقع شده است.

در میان مرکز شهر که از درختان پوشیده شده است رود تار جریان دارد که طغیان‌های آن در گذشته، چندین بار مرکز شهر را ویران ساخته است. این شهر همانند کوه آن از دید تاریخی در عراق عجم قرار گرفته است و متصل‌کننده آن با طبرستان و دیلم و قومس بوده و یک شهر بیلاقی به حساب می‌آید. این شهر به همراه دهکده‌های اطراف آن در میان کوه‌های البرز مرکزی واقع شده‌اند.

جای جای طبیعت زیبای این شهرستان، سرسبز، خوش آب و هوا و مناسب گردشگری است و بیش از ۲۰ اثر تاریخی و طبیعی شاخص در این شهرستان وجود دارد که مجموعه این جاذبه‌ها یک بسته گردشگری فوق‌العاده و بی‌نظیر برای حضور گردشگران و مسافران در این شهرستان مرتفع استان تهران را فراهم می‌کند.